

ve bölgedeki müslüman toplum üzerinde nüfuz sahibi olan Tebliğciler 2007'de Trea'da ülkenin en büyük camisini inşa ettiler ve çeşitli toplantılar düzenlediler. 1990'lı yıllardan itibaren Kamboçya ile Vietnam'daki Çamlar İslâm ülkelerinden önemli miktarda yardım almaya ve Muslim World League, Dârülerkam, Hizbüt-Tahrîr gibi müslüman teşkilâtlar her iki ülkede çeşitli faaliyetler yürütmeye başladılar. Phnom Penh şehrinin varoşlarında 1813'te yapılan Nûrû'l-İhsan Camii, Küveyt kaynaklı bir yardım fonu vasıtasıyla Ortadoğu mimari tarzında yeniden inşa edildi. Çamlar arasındaki Selefi dinî hareket de Küveyt ve Suudi Arabistan merkezli yardım kuruluşları tarafından desteklenmektedir. Arabistan kaynaklı Selefi din anlayışını eleştiren Kamboçya müftüsü ile diğer yetkililer, Suudi Arabistan ve Küveyt kaynaklı hayır kurumları tarafından finanse edilip yönetilen iki İslâm mektebini 2003 ve 2004'te yıktırdılar. Kandal bölgesindeki Suudîler'in okulunda çalışan yirmi sekiz yabancı müslüman öğretmen sınır dışı edilirken Küveytliler'in desteklediği iki Tay kökenli yabancı öğretmenle bir Kamboçyalı yardımcısı da ömür boyu hapse mahkûm edildi. Kamboçya'nın çeşitli yerlerinde ve Vietnam'ın güney bölgesinde yaşayan Çamlar'ın dışında Tayland, Myanmar ve Laos'ta da az sayıda müslüman Çam bulunmaktadır. 1975'ten sonra Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve Malezya gibi ülkelere göç edenler de vardır. Günümüzde Çamlar'ın kesin nüfusu tam olarak bilinmemekle birlikte 500.000 civarında tahmin edilmektedir. Çok az sayıda Kâdiyâniyye ve diğer mezhep mensupları bulunsu da büyük çoğunluğu Sünnî olup Şâfiî mezhebine mensuptur.

BİBLİYOGRAFYA :

R. C. Majumdar, *Ancient Indian Colonies in the Far East: Champa*, Lahore 1927; D. G. E. Hall, *A History of South-East Asia*, London 1964, s. 173-182, 186-188; *The Cambridge History of Southeast Asia: From Early Times to c. 1500* (ed. N. Tarling), Cambridge 1999, I/1, s. 153-157, 252-260; P.-Y. Manguin, "The Introduction of Islam into Champa", *The Propagation of Islam in the Indonesian-Malay Archipelago* (ed. Alijah Gordon), Kuala Lumpur 2001, s. 287-328; M. Zain Musa v.dğr., *The Cham Community through the Ages*, Bangi 2006; M. Zain Musa, "Islam as Understood and Practiced by the Muslims in Indochina", *İslâmiyyât*, XXV/1, Bangi 2004, s. 45-60; P. Taylor, *Cham Muslims of the Mekong Delta: Place and Mobility in the Cosmopolitan Periphery*, Honolulu 2007; B. A. Blengli, "Muslim Metamorphosis: Islamic Education and Politics in Contemporary Cambodia", *Making Modern Muslims: The Politics of Islamic Education in Southeast Asia* (ed. R. W. Hefner), Honolulu

2009, s. 172-204; *Islam at the Margins: The Muslims of Indochina* (ed. Omar Farouk – H. Yamamoto), Kyoto 2008; *The Cham of Vietnam: History, Society and Art* (ed. B. M. Lockhart – T. K. Phuong), Singapore 2011; K. R. Hall, *History of Early Southeast Asia: Maritime Trade and Societal Development, 100-1500*, Lanham 2011, s. 67-102; L. S. R., "Islam in French Indo-China", *MW*, VIII/3 (1918), s. 269-277; A. C. Hanna, "The Chams of French Indo-China", *a.e.*, XXI/3 (1931), s. 263-281; P. K. Benedict, "A Cham Colony on the Island of Hainan", *HJAS*, VI/2 (1941), s. 129-134; Seddik Taouti, "The Forgotten Muslims of Kampuchea and Viet Nam", *JIMMA*, IV/1-2 (1982), s. 3-13; B. Kiernan, "Orphans of Genocide: The Cham Muslims of Kampuchea under Pol Pot", *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, XX/4, Cambridge 1988, s. 2-33; a.mlf., "Chams", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2010, fas. 1, s. 173-180; R. Nakamura, "The Coming of Islam to Champa", *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, LXXIII/1 (278), Kuala Lumpur 2000, s. 55-66; S. Setude-Nejad, "The Cham Muslims of South East Asia: A Historical Note", *JIMMA*, XXII/2 (2002), s. 452-455; Ph. Bruckmayr, "The Cham Muslims of Cambodia: From Forgotten Minority to Focal Point of Islamic Internationalism", *American Journal of Islamic Social Sciences*, XXIII/3, Herndon 2006, s. 1-23; Ba Trung Bu, "The Cham Bani of Vietnam", *a.e.*, XXIII/3 (2006), s. 126-133; Mohamed Effendy bin Abdul Hamid, "Understanding the Cham Identity in Mainland Southeast Asia: Contending Views", *Sejourn*, XXI/2, Singapore 2006, s. 230-253; C. Kersten, "Cambodia's Muslim King: Khmer and Dutch Sources on the Conversion of Reameathipadei I, 1642-1658", *Journal of Southeast Asian Studies*, XXXVII/1, Singapore 2006, s. 1-22; N. Weber, "Securing and Developing the Southwestern Region: The Role of the Cham and Malay Colonies in Vietnam (18th-19th Centuries)", *JESHO*, LIV/5 (2011), s. 739-772.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

ÇANKI, Mustafa Namık (1883-1965)

Türk felsefecisi,
lugatçı ve eğitimci.

Yanya'ya bağlı Ergiri (Arnavutluk) kasabasında doğdu. Babası Sâlih Sırrı Efendi, Mekteb-i Nüvâb'ı bitirdikten sonra Aydın'da ve Bodrum, Haymana, Bolvadin, Edremit, Salihli, Eşme, Kürdür ilçelerinde kadı vekilliği yapmıştır. Mustafa Namık öğrenimine Ergiri'de başladı, İzmir ve Vefa (İstanbul) idâdîlerinin ardından girdiği İstanbul Dârülfünun Hukuk Fakültesi'nden 1909'da mezun oldu. Silvan, Lapseki, Midyat ve Ürgüp ilçelerinde kaymakamlık yaptı. 1913'te Ürgüp kaymakamı iken hakkında yapılan bir disiplin soruşturması neticesinde görevine son verildi. 1923'te Maarif Vekâleti umumi müfettişi olarak memurluğa geri döndü. İstanbul'da çeşitli

okullarda felsefe ve Fransızca öğretmenliği yaptı. 1948'de emekliye ayrıldı. 11 Mart 1965'te İstanbul'da öldü ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi.

Türkiye'deki yakın dönem felsefe çalışmalarında önemli bir yeri bulunan Mustafa Namık Çankı bütün hayatını ilmî çalışmalara hasretmiş, yayın hayatına yirmili yaşlarında ağabeyi Ahmed Cevdet (Salih) ile birlikte çıkardıkları, babası Sâlih Sırrı Efendi'nin imtiyaz sahibi olduğu *Âşîyan* mecmuasında başlamıştır. Türkçe'de felsefe terimlerinin gelişmesi ve yerleşmesine katkı sağlayan eserler yazmıştır. Hemen her kitabının sonuna bir lugatçe bölümü eklemesi ve kullandığı felsefe terimlerini açıklaması onu döneminin diğer yazarlarından ayıran başlıca özelliklerindendir. 1932'de gerçekleştirilen I. Türk Dili Kurultayı'nın ardından yapılan dilde sadeleşme çalışmalarında felsefe terimlerine Çankı dikkat çekmiş, sonraki Türk dili kurultaylarına da felsefeci kimliğiyle katılmıştır. Olgunluk dönemi eseri olan *Büyük Felsefe Lûgatı* dile, sözlükçülüğe ve özellikle felsefeye verdiği önemin ve bu alanlardaki birikiminin bir ürünüdür. Sade dilden yana olan Çankı'nın felsefe dilinin Türkçeleştirilmesine eleştirel katkıları olmuştur.

Eserleri. 1. *Bizim Elifbâ* (İstanbul 1925). İlk ve orta öğretim için kaleme alınmıştır. 2. *Mantık* (İstanbul 1926). Yeni mantık usulünü de içeren bir çalışmadır. Eserin sonuna terimler sözlüğü, indeks ve metinde geçen isimlerin tanıtıldığı bir liste ilâve edilmiştir. 3. *Felsefe Dersleri: Rûhiyyât* (İstanbul 1926). Liseler için ders kitabı olarak hazırlanmış olup felsefe, psikoloji ve bilgi felsefesine dairdir. 4. *Ahlâk* (İstanbul 1928). Yine liseler için hazırlanmış bir ders kitabıdır. Osmanlılar'ın son dönemlerinde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılan diğer ahlâk kitapları gibi bu eserde de gerek sistem gerekse içerik bakımından Batı ahlâk felsefesinin,

Mustafa
Namık
Çankı

özellikle de Kantçı vazife ahlâkının geniş etkisi görülür. Ayrıca kitapta Kınalızâde Ali Efendi'nin *Ahlâk-ı Alâî'si*, Taşköprizâde Kemâleddin Efendi'nin *Mevzûâtü'l-ulûm'u*, Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın *Mârifetnâme'si* gibi klasik kaynaklarla Ferit Kam'ın *Mebâdî-i Felsefeden İlm-i Ahlâk*, Sâlih Zeki'nin *Felsefe-i Ahlâkıye*, Ali Haydar'ın *Büyük Usûl-i Fıkıh*, Ziya Gökalp'in *Türk Medeniyeti Tarihi* başlıklı kitapları gibi yeni çalışmalara da atıflar yapılmıştır. Eserin sonuna Türkçe terimlerin Fransızca karşılıklarını gösteren bir liste eklenmiştir. 5. *Bediiyat* (İstanbul 1931). Türkiye'de estetik dilinin oluşmasında önemli bir aşama sayılan eserde Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki sanat ve edebiyata dair birikimin meczedilmeye çalışıldığı görülür. Başlıca referansları arasında M. Fuad Köprülü'nün *Türk Edebiyatı Tarihi*, İsmail Habip'in *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*, Celâl Esat Arseven'in *Genel Sanat Tarihi ve Sanat Kamusu* adlı eserleriyle müstakki terimlerinde Rauf Yektâ Bey'in şifâhî açıklamaları vardır. Kitapta Fuzûlî, Bâkî, Nedîm, Şeyh Galib, Nâmık Kemal ve Abdülhak Hâmid'in estetik anlayışlarına da yer verilir. Bu eserin sonuna da bir lugatçe ile Türkçe terimlerin Fransızca karşılıklarını veren geniş bir liste konmuştur. 6. *Aristo* (İstanbul 1931). Cumhuriyet döneminde Aristo ve felsefesi hakkında yapılan ilk müstakki çalışmadır. Aristo'ya dair bir eserde *Ahlâk-ı Alâî*, *Mevzûâtü'l-ulûm* ve *Mârifetnâme* gibi Osmanlı felsefe birikimine yoğun atıflar ve bazı karşılaştırmalar yapılması dikkat çekicidir. 7. *Eski Yunan Terbiyecileri: Isparta Terbiyesi, Atinalıların Terbiyesi, Fisagor, Sokrat, Eflatun, Xenophon, Aristo* (İstanbul 1931). Eğitim felsefesi alanında tercüme-telif tarzında bir çalışmadır. Eserde Kınalızâde'nin ve Ziyâ Paşa, Yûsuf Kâmil Paşa, Ahmed Vefik Paşa, Ahmed Midhat Efendi gibi son dönem Osmanlı aydınlarının eğitim anlayışlarına da yer verilmiştir. 8. *Felsefe Bakaloryası: Ruhiyat, Mantık, Ahlâk, Metafizik* (İstanbul 1932). Çankı'nın özellikle öğrenciler için Fransızca'dan çevirdiği felsefeye giriş kitabıdır. 9. *Eflâtun* (İstanbul 1933). Yine Cumhuriyet döneminde Eflâtun hakkında yazılan ilk müstakki kitaptır; sonunda terimler bölümüyle bir lugatçe bulunur. 10. *Küçük Felsefe Tarihi* (İstanbul 1933). Müellif bu eserinden ileride basılacak *Felsefe Lûgatı'nın* mukaddimesi olarak söz etmektedir. 11. *İçtimaiyat Nedir?*

(İstanbul 1933). Çankı'nın İstanbul Erkek Lisesi'nde verdiği derslerin notlarından meydana gelmiştir. 12. *Büyük Felsefe Lûgatı* (I-III, 1954-1958). Mustafa Namık Çankı'nın en önemli eseridir. Kitabın yazımına 1942'de başlanıp müsveddesi 1947'de hazırlanmışsa da nihâî şeklini alması ve tamamının basılması 1958 yılını bulmuştur. Eserde madde başı olarak Fransızca terimler alınmış; altında bunların Yunanca ve Latince asılları, yerine göre modern Batı dilleriyle Arapça, Osmanlı Türkçesi, yeni Türkçe ve yer yer farklı Türk lehçelerindeki karşılıkları, İslâm kültüründe geçen konuyla ilgili başka kelimeler ve bunların anlamları yazılmış; ardından terimlerin değişik bilim ve felsefe alanlarındaki mânaları açıklanmış; Batı ve İslâm kaynaklarına dayalı ansiklopedik bilgiler verilmiştir. III. cildin sonuna da uzun bir terimler listesi konmuştur. *Büyük Felsefe Lûgatı*'nda başta İbn Sînâ olmak üzere Gazzâlî, Seyyid Şerîf el-Cürcânî, İbn Haldûn, Taşköprizâde, Kınalızâde, İbrâhim Hakkı Erzurûmî, İsmâil Rusûhî Ankaravî, Bursalı İsmâil Hakkı, Gelenbevî, Ali Sedad, Babanzâde Ahmed Naim, Mehmet Ali Aynî, İsmail Hakkı İzmirli gibi müslüman ilim ve fikir adamlarıyla Eflâtun, Aristo, Bacon, Pascal, Descartes, Spinoza, Leibniz, John Locke, Malebranche, Montesquieu, Rousseau, David Hume, Kant, Auguste Comte, J. Stuart Mill gibi Batılı düşünürlerin eserlerinden yararlanılmış, ayrıca yabancı felsefe sözlükleri, Arapça-Türkçe sözlükler, kamuslar, çeşitli terim sözlükleri ve Türkçe sözlükler kullanılmıştır. Çankı'nın başta *Cumhuriyet* gazetesi olmak üzere *Ulus*, *Meslek*, *İnsan*, *İnanç*, *Savaş*, *Yeni Terbiye* gibi gazete ve dergilerle *İslâm-Türk Ansiklopedisi*'nde çok sayıda yazısı çıkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Namdar Rahmi Karatay, *Felsefî Meslekler Vokabüleri*, Afyon 1932; Haydar Tolun, *Felsefe Vokabüleri*, Bursa 1934; Cemil Meriç, *Jurnal: 1966-83* (haz. Mahmut Ali Meriç), İstanbul 1993, II, 281-283; Ünal Yeşiloğlu v.dğr., *Mustafa Namık (Çankı): Hayatı ve Ahlak İsimli Eserinin İncelenmesi* (mezuniyet tezi, 1998), AÜ İlahiyat Fakültesi; Aişe Taban, *Mustafa Namık Çankı'nın Büyük Felsefe Lûgatı'nda Klasik İslâm Felsefesiyle İrtibat Tarzı: İbn Sînâ Örneği* (yüksek lisans tezi, 2013), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; "Mustafa Namık Çankı", *İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası*, I/18, İstanbul 1941, s. 3; Hilmi Ziya Ülken, "Büyük Felsefe Lûgatı", *Yeni Sabah*, İstanbul 17 Mayıs 1954; Hasan Âli Yücel, "Lûgat Paralaması", *Cumhuriyet*, İstanbul 18 Temmuz 1954; H. Nime-tullah Öztürk, "Büyük Felsefe Lûgatı ve Uydurma ile İşleme", *TDL*, IV/37 (1954), s. 9-12; Sami N. Özerdim, "Büyük Felsefe Lûgatı", a.e., III/36 (1954), s. 735-737; a.mlf., "Küçük Bir Cevap",

a.e., IV/40 (1955), s. 250; a.mlf., "Büyük Felsefe Lûgatı", a.e., IX/101 (1960), s. 280; Mübahat Türker, "Bibliyografya", *DTCFD*, XIII/3 (1955), s. 97-110; "Tenkid ve Tahlil: Büyük Felsefe Lûgatı", *SR*, X/235 (1956), s. 156-158; "Kaybettiklerimiz: Mustafa Namık Çankı ve Eserleri", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1965.

RECEP ALPYAĞILI

ÇANKIRILI SADREDDİN EFENDİ

(1855-1931)

Son dönem Osmanlı âlimi,
Dârülfünun İlahiyat Fakültesi hocası.

Ebû Talha Abdülkâdir Sadreddin 3 Receb 1271 (22 Mart 1855) tarihinde İstanbul'da doğdu. *Mefâtihu künûzi'l-İslâm* adlı eserinde (vr. 5^a) nesebini Abdülkâdir Sadreddin b. Abdullah Sabrî b. Abdülkâdir b. Abdullah b. Hasan el-Kangırî (Kengarâvî) el-Koçhisârî şeklinde zikreder. Babası Şam merkez nâibi, bilâd-ı hamse mevâlisinden Hâfız Abdullah Sabri Efendi'dir. Büyük dedesi Kayıymzâde Abdullah Efendi huzur derslerinde muhatap ve mukarrir olarak bulunmuş, Kudüs kadılığı vazifesinin ardından 1824'te vefat etmiştir.

Sadreddin Efendi ilk eğitimini babasından aldıktan sonra başta İstanbul ve Şam olmak üzere farklı şehirlerde İslâmî ilimleri tahsil ederek birçok âlimden icâzet aldı. Bunlar arasında Muhammed el-Cuhadâr, Abdülkâdir el-Üstüvânî, Muhammed ez-Zehâvî, Bekrî el-Attâr, Osman el-Hatîb el-Hanbelî, Tevfik es-Süyûtî, Muhammed Saîd el-Yemânî, Tâhir el-Cezâirî, Ebû Nesîb el-Hamzâvî, Ebû Hâşim Abdürrezzâk b. Hüseyin el-A'zamî ve Muhammed İzzet Eyyûbî sayılabilir. *Mefâtihu künûzi'l-İslâm*'da saydığı bu isimlerden hocalarının daha çok Şam ulemâsından olduğu anlaşılmaktadır (*MMİAdm.*, XXIV/3 [1949], s. 420-421). Sadreddin Efendi'ye 31 Mayıs 1871 tarihinde İstanbul müderrisliği pâyesi verildi. Suriye vilâyetinde Dûmâ ve Humus kazaları niyâbetinde bulundu. Hüdâvendigâr (Bursa) vilâyeti Gönen kazası

Çankırılı
Sadreddin
Efendi